

**แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา : อำเภอเมือง
สมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ**

สิวิณี อึ้งวารากร

คำสำคัญ : แนวทางการพัฒนา/การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยถือว่าเป็นส่วนที่สร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมากในแต่ละปี รัฐบาลจึงได้สนับสนุนอุตสาหกรรมส่วนนี้และสร้างนโยบายต่างๆ มาเพื่อต้องการกระตุ้นเศรษฐกิจเพิ่มรายได้ให้กับประเทศและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวไทย รวมทั้งยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวในประเทศไทยอีกด้วย ซึ่งประเทศไทยมีคุณสมบัติอันเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลกว่ามีสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม เพียบพร้อมไปด้วยธรรมชาติและวัฒนธรรม จึงดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเป็นจำนวนมาก ในปีพ.ศ2561 การท่องเที่ยวสร้างรายได้เข้าประเทศถึง 2,007,503 ล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562) ซึ่งเป็นรายได้จำนวนมหาศาล

นโยบายด้านการท่องเที่ยวในปีพ.ศ. 2561 ที่ผ่านมามีได้เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานรากให้มั่นคงแข็งแรง การส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ และเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามของแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทยให้คนทั่วโลกได้รับรู้อีกด้วย อาจพูดได้ว่าเป็นปีที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวในสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบประเพณี ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิตชาวบ้าน เทศกาล ดนตรี ทัศนกรรม สถาปัตยกรรมหรือภาษา ซึ่งล้วนแต่เป็นเสน่ห์ของประเทศไทยที่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลกทั้งสิ้น วัฒนธรรมที่สั่งสมมาอย่างยาวนานในแต่ละท้องถิ่นดึงดูดให้ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเก็บความสวยงามและศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านหลายยุคหลายสมัย อันก่อให้เกิดรายได้เข้าสู่ชุมชน คุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นดีขึ้น ส่งผลต่อเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้นทางกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจึงได้เห็นความสำคัญและออกนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาโดยตลอด เช่น Unseen Thailand, Amazing

Thailand จนมาถึงปีพ.ศ.2561 ที่ทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ประกาศโครงการ “ปีท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก้อย่างยั่งยืน” โดยเป็นการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ ความเป็นไทย เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม

จังหวัดสมุทรปราการ เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เพราะเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนเป็นจำนวนมาก และเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน จึงมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยู่หลายแห่งทั่วทั้งจังหวัดโดยเฉพาะอำเภอเมืองสมุทรปราการ เช่น เมืองโบราณ พิพิธภัณฑ์ช้างเอราวัณ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเดินทางสะดวกและที่ตั้งไม่ห่างไกลจากเมืองหลวง กรุงเทพมหานครมากนัก

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นส่วนที่สร้างรายได้และกระตุ้นเศรษฐกิจจากร้านค้าได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรม เชิญชวนให้ผู้คนจากทั่วโลกเข้ามาเห็นธรรมชาติและวัฒนธรรมของไทยอีกด้วย อำเภอสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการเองก็มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่โด่งดังอยู่มากมาย นอกจากนี้ยังอยู่ไม่ไกลจากจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทยแห่งหนึ่งอย่าง กรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตามการดูแลและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการยังคงมีอุปสรรคต่อปัจจัยในการพัฒนา ถึงแม้จะอยู่ใกล้ กรุงเทพมหานคร เดินทางไปยังตัวจังหวัดได้สะดวก แต่การเดินทางไปยังที่ท่องเที่ยวก็ยังไม่สะดวกเท่าที่ควร และยังไม่เป็นที่รู้จักเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาทิศทางนโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการเพื่อให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการให้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำไปเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อกำหนดแนวทางการวางแผนนโยบายสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการและประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1.) เพื่อศึกษานโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ 2.) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ 3.) เพื่อศึกษาโอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและเอกสารที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบให้ครบถ้วนตามประเด็นที่ศึกษา และจัดทำออกมาเป็นบทสรุปในรูปแบบของเอกสาร

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

จากการศึกษาสรุปได้ว่า

1. นักท่องเที่ยวผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 75) สำหรับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐผู้ให้สัมภาษณ์แบ่งเป็นเพศชาย 1 คน เพศหญิง 1 คน ซึ่งมีอายุงานเกิน 6 เดือนทั้ง 2 คน และจากผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดส่วนใหญ่เป็นช่วงอายุ 26-30 ปี ซึ่งมี 7 คน (ร้อยละ 58) ช่วงอายุ 20-25 มี 4 คน (ร้อยละ 34) และช่วงอายุ 31-35 ปี มี 1 คน (ร้อยละ 8%) ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า

2.1 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาแห่งประเทศไทยเป็นผู้กำหนดเกณฑ์เป็นมาตรฐานตามเงื่อนไขของกระทรวง โดยจะมีการส่งเจ้าหน้าที่ลงสำรวจพื้นที่เพื่อตรวจสอบความยินดีและความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว

2.2 การเดินทางสะดวกไปยังสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการมีความสะดวกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ก็ยังเข้าถึงตัวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลำบากอยู่บ้างเพราะต้องต่อรถอื่นๆ เช่น แท็กซี่มิเตอร์ สองแถว เป็นต้น เข้าไป

2.3 ในสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการไม่รื้อฟื้นเท่าที่ควร โดยเฉพาะเมืองโบราณที่มีจุดบริการนักท่องเที่ยวอยู่ใกล้กันมาก จึงทำให้เที่ยวชมได้ไม่เต็มที่ เหนื่อยเร็วเพราะอากาศร้อนมาก

2.4 ค่าเข้าชมของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีราคาค่อนข้างแพง ทำให้ส่งผลกระทบต่อตัดสินใจในการมาครั้งหน้า แต่หน่วยบริหารของสถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ จำเป็นต้องนำเงินในส่วนนี้มาทุนบำรุงรักษาให้สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังดูดีและพร้อมต่อการต้อนรับนักท่องเที่ยว

2.5 สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ร้านค้า เป็นต้นยังคงมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยว และจุดให้บริการแต่ละแห่งก็ไกลกันจนเกินไป แต่เริ่มมีนโยบายที่จะปรับปรุงเพื่ออำนวยความสะดวกในหลายๆ ด้านเพื่อผู้พิการ ให้คนไทยเที่ยวได้ทุกคน

2.6 มีการขอความร่วมมือกับชาวบ้าน ปรีกษาหารือเพื่อสร้างชุมชนให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และจัดอบรมให้คนท้องถิ่นเพื่อให้รู้ถึงมาตรฐานและเตรียมความพร้อมสำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

3. ผลการวิเคราะห์นโยบายและแนวทางการพัฒนา พบว่า

3.1 ทางสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรปราการ จะรับนโยบายที่ส่งต่อมาจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาแห่งประเทศไทยเพื่อนำมาวิเคราะห์และทำแผนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านต่างๆ รวมถึงเชิงวัฒนธรรมด้วยในจังหวัดสมุทรปราการ โดยทางชุมชนสามารถทำเรื่องร้องขอความช่วยเหลือด้านงบประมาณยังสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรปราการได้ เพราะชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ เป็นผู้บริหารอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในละแวกตนเอง

3.2 ส่งเจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรปราการออกสำรวจชุมชนและสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อดูความพร้อม ตรวจสอบมาตรฐานและสิ่งที่ต้องพัฒนาของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หลังจากนั้นจะกลับมาทำแผนเพื่อดำเนินการต่อไป โดยเป็นการร่วมกันหลายหน่วย เช่น การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรปราการ วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรปราการ หน่วยงาน เอกชน เป็นต้น

4. จุดแข็งของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการคือเดินทางสะดวกในระดับหนึ่งเพราะอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร และมีรถไฟฟ้า BTS ตัดผ่านสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบางแห่งด้วย นอกจากนี้ยังมีเมืองโบราณที่จำลองโบราณสถานของไทยอย่างมากมายให้เที่ยวชม

5. อุปสรรคและปัญหาสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ คือการเดินทางเพื่อเข้าสู่ตัวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบางแห่งยังคงลำบากเพราะต้องต่อรถเข้าไปเพิ่ม เช่น แท็กซี่มิเตอร์ สองแถว เป็นต้น นอกจากนี้สิ่งอำนวยความสะดวกยังไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว ค่าเข้าชมแพง และแม่ค้าרבกวนการท่องเที่ยวโดยการพยายามเรียกให้ซื้อของตลอดเวลา สำหรับด้านบริหารและจัดการ เรื่องความร่วมมือของชาวบ้านก็สำคัญเช่นกัน ชุมชนบางแห่งยังไม่ให้ความร่วมมือและไม่พร้อมจะเปลี่ยนไปสู่มาตรฐานที่ทางหน่วยงานรัฐกำหนด นอกจากนี้ยังมีปัญหาขยะมูลฝอย เพราะมีเจ้าหน้าที่น้อยไม่เพียงพอต่อการดูแลได้อย่างทั่วถึง

อภิปรายผล

ผลที่ได้จากการวิจัยเรื่องนี้ประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพบว่าความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักท่องเที่ยวจะแบ่งออกมาเป็นประเด็นได้ดังนี้

1.1) ควรมีการอำนวยความสะดวกด้านการเดินทางเพื่อเข้าถึงตัวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการให้มากกว่านี้

1.2) ปรับปรุงเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ให้มีเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น จำนวนห้องน้ำ จุดบริการประชาชนที่สามารถนั่งพักผ่อนหลบแดดได้และร้านค้าสำหรับขายของให้ไม่อยู่ไกลกันมากนัก เป็นต้น

1.3) จัดระเบียบพ่อค้าแม่ค้าให้ค้าขายกันโดยไม่รบกวนนักท่องเที่ยวเวลาเดินชมสถานที่ท่องเที่ยว

2. ผลการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพบว่าความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐจะเห็นว่า ทางเจ้าหน้าที่รัฐมองว่าการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ และชาวบ้านในชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก หากชาวบ้านยินดีเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมวิถีชีวิตท้องถิ่น นอกจากจะได้เผยแพร่วัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นการกระจายรายได้สู่ชาวบ้าน ผู้คนมีอาชีพเลี้ยงตนเอง มีอยู่มีกินทำให้ชีวิตดีขึ้น เป็นการพัฒนาจากรากอย่างแท้จริง และนอกจากจะมีหน่วยงานของรัฐคอยให้การสนับสนุนด้านต่างๆ เช่น ค่าใช้จ่าย การจัดการอบรม เจ้าหน้าที่ลงไปดูแลแล้ว ทางนักท่องเที่ยวเองก็ควรจะต้องให้ความร่วมมือ เช่น ไม่ทิ้งขยะไม่เป็นที่ ไม่ทำลายโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ เป็นการช่วยเจ้าหน้าที่และชาวบ้านอีกแรง เพื่อจะได้ทุนแรงนำทุนไปพัฒนาในด้านอื่นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

1. ประชาชนในท้องถิ่นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อดูแลผลประโยชน์และจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเองให้ได้มากที่สุด การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงจะอยู่ยั่งยืนตลอดไป

2. เจ้าหน้าที่ของรัฐควรมีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากกว่านี้ เพราะจากการที่ได้สัมภาษณ์จะเห็นได้ว่านักท่องเที่ยวรู้จักตนเองแบบปากต่อปากหรือทางอินเทอร์เน็ต ไม่ได้รับรู้จากหน่วยงานราชการ

3. กลุ่มผู้ประกอบการการท่องเที่ยวควรปรับปรุงเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาอย่างทั่วถึง

ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

หน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล ควรจะจัดอบรมให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการทำนุบำรุงทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตัวเอง ปลุกฝังให้รักท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้เห็นถึงประโยชน์และเชื่อมั่น ถ้าชาวบ้านให้ความร่วมมือการดำเนินนโยบายต่างๆ ของหน่วยงานรัฐก็จะเป็นไปอย่างสะดวก

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาและเก็บสัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ในสถานที่ที่หลากหลายและจำนวนคนมากกว่านี้

เอกสารอ้างอิง

- การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. (ม.ป.ป.). ค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2562 จาก
<http://elearning.psru.ac.th/courses/153/lesson2finish.pdf>
- กาญจนา สุคันธสิริกุล. (2556). *การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาพ
ตะวันออกเฉียงเหนือ*. งานวิจัยสาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการ สำนักวิชาการเทคโนโลยี
สังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
- กนกพร ฉิมพลี. (2559). *แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ
ตำบลตะคุ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). *แถลงข่าวสถานการณ์การท่องเที่ยวปี 2561 และ
แนวโน้มปี 2562*. ค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2562 จาก
https://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=11273
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2562). *ททท. จัดกิจกรรมส่งเสริมทางการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้ง
มวล TOURISM FOR ALL*. ค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก
<https://thai.tourismthailand.org/>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). *รัฐบาลประกาศอย่างยิ่งใหญ่ให้ปี 2561 เป็น “ปี
ท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก้อย่างยั่งยืน”*. ค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก

<https://thai.tourismthailand.org>

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2562). *AMAZING ไทยเท่ เที่ยวเท่ๆแบบไทย*. ค้นเมื่อ 21

กุมภาพันธ์ 2562 จาก <https://thai.tourismthailand.org/>

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2553). *พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2553*. ค้นเมื่อ 12

กุมภาพันธ์ 2562 จาก

http://www.culture.go.th/culture_th/ewt_dl_link.php?nid=1648

ข่าวสด ออนไลน์. (2559). *ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. ค้นเมื่อค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2562 จาก

https://www.kaosod.co.th/lifestyle/news_48772

จินดารัตน์ โปธินอก. (2552). *การวิจัยและพัฒนา*. ค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก

<http://www.royin.go.th/?knowledges=การวิจัยและพัฒนา-23-เมษา>

นิตยสารศิลปวัฒนธรรมออนไลน์. (2562). *ศิลปวัฒนธรรมคือรากฐานของความเป็นคน ต้อง*

สร้างคนให้อยู่ในใจเรา” : ศาสตราจารย์ระพี สาคริก. ค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก

https://www.silpa-mag.com/quotes-in-history/article_15570

บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์และคณะ. (ม.ป.ป.). *การบริหารงานภาครัฐแนวใหม่*. ค้นเมื่อค้นเมื่อ 12

กุมภาพันธ์ 2562 จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การบริหารงาน>

ภาครัฐแนวใหม่

ทิพาพร ไตรบรรณ. (2557). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์*

กรณีศึกษา หมู่บ้านอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัย

วิทยาลัยกรุงเทพ.

im2market. (2558). *การพัฒนา หมายถึง?*. ค้นเมื่อค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2562 จาก

<https://www.im2market.com/2015/11/24/2097>

Ratchada Jirathamakul. (ม.ป.ป). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์*

ด้านวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านเขานน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี. มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

